

Oponentský posudek disertační práce
TOURISM AND TERRORISM IN EGYPT

(Mgr. Ing. Katarína Bouhmid Maruškin)

Tato disertační práce se zaměřuje na výzkum terorismu v turismu (terrorism in tourism), což je v mantinelech kulturní antropologie relativně neprobádané téma, ač obě dílčí perspektivy – antropologie turismu i antropologie terorismu – jsou v této sociálněvědní disciplíně již po několik dekád slušně zavedené. Práce tudíž reaguje na absenci, resp. nedostatek výzkumu turistických destinací zasažených terorismem z antropologické perspektivy.

Cílem práce je popsat a analyzovat roli terorismu při formování turistické destinace. Autorka zkoumá, jaký vliv má terorismus na výběr turistické destinace a jaké formy či typy se v takové destinaci vlivem předchozí zkušenosti s terorismem prosazují. Empirická pozornost je upřena na profesionály pracující v sektoru cestovního ruchu, zejména místní průvodce. Výzkumným záměrem je tedy popis a analýza diskurzu terorismu tvarovaného místními průvodci, zejména v reakci na diskurz strachu a bezpečnosti prezentovaný médii a sdílený návštěvníky Luxoru, který se v roce 1997 stal cílem ničivého teroristického útoku, při kterém zahynulo více než padesát zahraničních návštěvníků.

Práce je rozdělená do čtyřech kapitol. V první kapitole nazvané *Searching for the Anthropology of Terrorism in Tourism* autorka prezentuje vybrané teoretické přístupy a koncepty související jednak s antropologií terorismu, jednak s antropologií turismu. Ve třetí podsekci této kapitoly oba přístupy propojuje a prezentuje čtyři koncepty, které lze při zkoumání terorismu v turismu na základě stávajících studií zohlednit: svatý teror (holy terror), bublinu bezpečí (bubble of serenity), pohled turisty (tourism gaze) a „temný“ cestovní ruch (dark tourism). Celkově mi v této kapitole chybí vymezení konceptu mezinárodního, popř. globálního terorismu a jeho definiční znaky, které by autorce mohly pomoci vysvětlit motivaci teroristů. Bylo by pak mnohem obtížnější zavrhnout *holy terror* jako motivační faktor. Zdá se mi, že v rámci islamistického terorismu je takový závěr (uzávorkování náboženské ingredience), byť „podložený“ výpovědmi místních průvodců, neobhájitelný.

Druhá část (*Research Design*) se zabývá praktickými aspekty výzkumu. Je vedena snahou po legitimizaci antropologie a kvalitativní metodologie při zkoumání terorismu v turismu. Přibližuje etnografii jako zvolenou metodu výzkumu a zdůvodňuje její využití ve výzkumu cestovního ruchu obecně. Zde mohla autorka prezentovat specifika antropologického terénního výzkumu turismu (např. tzv. appointment anthropology, nebo hop-on, hop-off anthropology) a poukázat tak na úskalí při využití etnografie v takto volatilním výzkumném prostředí. Druhá část této sekce je věnována etickým otázkám autorčina výzkumu, zejména s ohledem na informovaný souhlas, který se ukázal být jedním z hlavních problémů jeho úspěšného provedení. Tuto část považuji za velmi přesvědčivou, vedenou upřímnou snahou problematizovat zavedenou praxi. Obecně, autorce se podařilo jednak skloubit všechny tři pozice (výzkumnice, průvodkyně, turistka), jednak je v textu situačně rozplétat, což přispívá k přesvědčivosti textu.

Třetí kapitola nazvaná *Egypt, the Showcase of Terrorism and Tourism* popisuje teroristické útoky v Egyptě zejména s odkazem na teroristickou skupinu Al-Gama'at al-Islamiyya, zodpovědnou za útok v Luxoru v roce 1997. Diskurz terorismu formovaný místními médii i samotnými aktéry teroristických útoků by bylo bývalo vhodné rámovat v mantinelech globálního terorismu, jak jsem již uvedla výše.

Klíčové vyústění práce představuje poslední čtvrtá kapitola (*Luxor Between Tourism and Terrorism*), která prezentuje aktuální etnografický výzkum v Egyptě, resp. Luxoru. Autorka v ní hledá odpovědi na otázky vznesené v úvodu a reaguje na některé z konceptů v teoretické části, zároveň nastoluje nové výzvy v podobě výzkumných podotázek. Jedna z nich je dokonce názvem celé osmé kapitoly (Whose Luxor?) – komu Luxor náleží, hostům či hostitelům? Jaká je role teroristů v této dichotomii? Jak/do jaké míry byly teroristické události včleněny do obrazu současného Luxoru jako „historického“ města a zároveň úspěšné turistické destinace? Autorka vychází z předpokladu, že terorismus je součástí tohoto narativu, který má navíc motivovat turisty k návštěvě. Prokázat roli terorismu jako pull faktoru v duchu teze „terorismus tuto destinaci nezničil, naopak ji propaguje“ je ovšem metodologicky problematické, pokud se výzkum zaměřuje pouze na jednu skupinu aktérů, tj. profesionálních pracovníků v cestovním ruchu, kteří reprezentují tzv. local gaze. Nebere se tak v úvahu pohled „hostů“, tj. turistů, čímž se nenaplnuje potřebný vzájemný (mutual) pohled. Podobně problematické je i tvrzení (na základě výpovědí místních průvodců), že teroristické útoky v Egyptě nenesou žádný podstatný koloniální či náboženský kontext. Zdá se mi, že se autorka nechala příliš unést emickým pohledem, aniž ho propojila s perspektivou etickou. Proto asi v závěru tvrdí, že tato studie si neosobuje právo na univerzální platnost a její závěry jsou platné v daném čase a prostoru. Přesto se, myslím si, mohla pokusit překročit daný časoprostor a propojením obou platných perspektiv podat širší „svědectví“ a zasadit tak fenomén terorismu do kontextu moderní podoby cestovního ruchu, jak ostatně slibovala.

Autorka má dozajista pravdu, že vztahy mezi hosty a hostiteli jsou formovány transakcí a Al-Gama'at al-Islamiyya se stala v očích místních nedůvěryhodnou a odmítanou právě proto, že porušila tento transakční vztah. Ale jak sama autorka v textu ukázala, Egypt je terčem teroristických útoků různého rozsahu již celá desetiletí. Uzávorkovat tedy tuto konkrétní skupinu na základě jednoho předpokladu (porušení transakčních vztahů) se může v budoucnosti jevit jako předčasné.

Záměrem této kapitoly, resp. studie je prokázat či vyvrátit platnost vybraných konceptů prezentovaných v předchozích částech textu. Autorka tak pracuje s konceptem iluze bezpečnosti (bubble of serenity) a na základě pozorování i rozhovorů přesvědčivě ukazuje, že snahy vlády posílit bezpečnost jsou pouze iluzorní. Podobně prokazuje, že komodifikace luxorského masakru (dark tourism) se nekoná zejména proto, že by zničila místní lukrativní byznys. Turismus vzkvétá navzdory opakovaným teroristickým činům. Aplikace stávajících konceptů ukazuje na převládající deduktivní přístup, antropologie však stojí rozkročena mezi dedukcí a indukcí. Bylo by tudíž dobré, kdyby autorka mohla prezentovat nějaké nové pojmy či koncepty vynořující se ze zkoumaného terénu, vezmeme-li v úvahu její novátorský počin propojit oddělené sféry antropologie turismu a antropologie terorismu. Nelze se zcela spokojit se skepsí uvedenou v Závěru, že terorismus v turismu je téma, které žije vlastním životem (that lives its own life) a že ho nelze výlučně zkoumat ani perspektivou antropologie ani antropologií terorismu – to byl však výchozí předpoklad.

Formální úroveň práce: Práce je přehledně členěná nejen z hlediska obsahového, ale velice dobře se dá orientovat i v její grafické úpravě. Jazyková úroveň práce je výborná jak po stylistické stránce, tak pokud jde o používanou terminologii. V seznamu použité literatury, mimochodem relevantní a obsáhlé, jsou u uvedených titulů všechny potřebné bibliografické údaje, pouze u Bhattarai et al. chybí rok vydání a u Foucaulta 1969 není uvedeno místo vydání ani nakladatelství. Jen ojediněle se vyskytují problematické výroky: (tourism) goes hand in hand with prosperity (s. 1), nebo drobné překlepy.

Stručné celkové zhodnocení práce: I přes výše zmíněné kritické komentáře jsem přesvědčena, že jde o velmi kvalitní disertaci. Práce je velice dobře zpracovaná ve všech aspektech, počínaje vymezením a operacionalizací tématu, které řeší, přes volbu metodologie řešení a její uplatnění, po způsob argumentace a prezentace získaných poznatků, včetně jazykové a grafické úrovně a formálních náležitostí. Práce je vystavěná tak, že je zřejmé, co je jejím cílem, do jaké míry výsledky cíl naplňují i jak k těmto výsledkům autorka dospěla. Je členěna do částí, které přinášejí specifické, z hlediska zaměření a cílů práce relevantní, okruhy poznatků, a jsou logicky uspořádány. Práce obsahuje všechny informace, které jsou pro zvolené téma a přístup k jeho zpracování podstatné, a neobsahuje žádné informace nadbytečné ani duplicitní. Jak rozsah a struktura empirického materiálu, tak jeho uspořádání a analýza splňují vysoké nároky, které zvolená metodologie na ně klade. Provedení „sběru“ a zpracování empirického materiálu odpovídají stanoveným cílům práce a poznatky, které práce přináší, vyplývají z interpretace výsledků analýzy empirického materiálu.

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a v předběžně ji klasifikuji jako prospěla.

doc. PaedDr. Hana Horáková, Ph.D.

V Hradci Králové 24.10.2022